

I. Esihistoriasta korkeakulttuureihin

1. Keräilijöiden ja metsästäjien elämäntapa

Tehtävä 1. Luettele esihistorian ajan merkittäviä innovaatioita.

- kivikirves
- tulentekotaito
- korien punonta
- puheen kehittyminen

Tehtävä 2. Perustele väite: keräily- ja metsästyskulttuurin ihminen eli luonnon armoilla.

- Ihmiset elivät liikkuvaa elämää. Leiripaikkaa vaihdettiin, kun lähialueen ravinto oli hyödynnetty loppuun.
- Heimon koko oli noin 30–40 henkeä. Jos heimo kasvoi liian suureksi, koko heimolle ei välttämättä enää riittänyt ravintoa.
- Heimon työnjaon mukaan mies metsästi ja nainen keräili.
- Ilmaston kylmeneminen heikensi ravintotilannetta ja kasvatti kuolleisuutta.
- Keskimääräinen elinikä oli noin 30 vuotta.
- Luolamaalaukset kertovat luonnon kunnioittamisesta. Niillä pyrittiin varmistamaan metsästysonnea.

Tehtävä 3. Mitä sellaisia taitoja keräily- ja metsästyskulttuurin ihmisellä oli, mitä sinulla ei ole?

- tietoisuus eri puulajien soveltuvuudesta eri tarkoituksiin
- kasvilajien tunnistus ja tieto kasvien myrkyllisyydestä
- taito metsästää eri keinoilla esim. ansakuoppia hyväksikäyttäen
- taito työstää kivistä aseita ja työkaluja

Tehtävä 4. Ota kantaa väitteeseen: Ihmisen levittäytyminen eri puolille maapalloa oli tuhoisaa.

Puolesta:

- Levittäytyessään ihminen metsästi yhä enemmän riistaa.
- Monia lajeja tapettiin sukupuuttoon, etenkin suurriistaa.

- Muut ihmislaajat sulautuivat Homo sapiensiin tai hävisivät tämän vallatessa alueita.

Vastaa:

- Ihminen levittäytyi asuinalueille, jotka olivat sille sopivia.
- Levittäytyminen mahdollisti väestönkasvun ja myöhemmin kulttuurien kehittymisen eri alueille.

2. Maa antaa elannon

Tehtävä 1. Maanviljelyn synnylle on esitetty kaksi teoriaa. Selitä väestö- ja ilmastoteorioiden ero.

- Väestö- eli populaatioteoria korostaa väkiluvun kasvua. Kun ihmisten määrä kasvoi, ravintoa tarvittiin aina vain enemmän. Siksi oli ryhdyttävä työlääseen viljelyyn, jotta kasvavalle väestölle olisi saatu tarpeeksi ravintoa.
- Ilmastoteoria korostaa ilmaston lämpenemisen merkitystä. Kun ilmasto lämpeni, arot metsittyivät ja suurriista hävisi. Vilja keksittiin korvaavaksi ravintolähteeksi.

Tehtävä 2. Luettele maanviljelyyn siirtymisen seurauksia ihmisyhteisöille.

- syrjäytti liikkuvan elämäntavan
- syntyi kyliä ja niistä vähitellen kaupunkeja
- mahdollisti väkiluvun kasvun
- eläimiä alettiin kesyttää
- ylijäämävilja synnytti varallisuuserot ja työnjaon; yhteiskunta eriytyi
- naisen asema heikkeni
- kaupankäynti kasvoi

Tehtävä 3. Perustele väite: Maanviljelyyn siirtyminen oli edellytys kaupunkien synnylle.

- Hyvinä vuosina sadoista jäi ylijäämäviljaa, joka myytiin toisille yhteisöille.
- Kaupankäynti alkoi.
- Ylijäämä mahdollisti työn jakamisen, kaikkien ei tarvinnut viljellä.
- Maanviljely edellytti paikallaan pysyvää asutusta.
- Maanviljely keskittyi hedelmällisille alueille jokilaaksoihin.
- Kastelukanavat ja suuret rakennushankkeet vaativat suunnitelmallisuutta ja paljon työntekijöitä.

3. Jokilaaksojen korkeakulttuurit

Tehtävä 1. Mitä eroa on käsitteillä keräily- ja metsästyskulttuuri ja korkeakulttuuri?

- Keräily- ja metsästyskulttuuri tarkoittaa kulttuuria, jossa ihmisyyhteisöt harjoittivat liikkuvaa elämää ja jossa ravinnontuotanto perustui kasvien keräilyyn ja riistan metsästykseseen.
- Korkeakulttuuri kuvaa kulttuurin kehittymistä korkeammalle tasolle. Tämän keskeisinä tunnuspiirteinä ovat esimerkiksi kirjoitustaito, organisoitu hallinto ja tieteiden kehittyminen.

Tehtävä 2. Erittele, miksi Mesopotamian ja Egyptin kulttuureja voidaan kutsua korkeakulttuureiksi.

Esimerkiksi:

- kirjoitustaidon kehittyminen
- tuotannon kasvu
- ammattien eriytyminen
- hierarkkinen yhteiskunta
- tieteiden kehittyminen
- hallinto ja lait

Tehtävä 5. Millä perusteella viljelyyn siirtymistä voidaan pitää toisaalta ihmiskunnan onnena, toisaalta erehdyksenä?

Onnena:

- tuotanto kasvoi jokilaaksoissa
- kulttuurit kehittyivät
- kirjoitustaito keksittiin
- kaupankäynti kehittyi
- tieteet alkoivat kehittyä
- varallisuus kasvoi
- ihminen saattoi luopua liikkuvasta elämäntavasta

Erehdyksenä:

- Väkiluvun kasvu merkitsi kasvavaa luonnon hyödyntämistä ja myöhemmin sen tuhoutumista.
- Taudit yleistyivät ja levisivät aiempaa tehokkaammin, koska viljelyn vuoksi asutus tiivistyi.
- Ruokavalio yksipuolistui, etenkin alemmissa yhteiskuntaluokissa.
- Pellot vaativat jatkuvaa hoitoa, mikä oli raskasta.

Tehtävä 7. Miten ihminen muokkasi ympäristöään korkeakulttuureissa?

- Auran avulla oli mahdollista muokata maata tehokkaammin viljelyyn sopivaksi.
- Kastelukanavia rakennettiin ohjaamaan vettä pelloille.
- Puita hakattiin enemmän ja enemmän ihmisen tarpeisiin, kun väkiluku kasvoi: rakennuksiin, veneisiin, lämmitykseen ja ruoanlaittoon.
- Suolaisen veden ohjaaminen pelloille ja puiden kaataminen lisäsivät eroosiota.
- Riistan metsästys lisääntyi ja monet suurpedot metsästettiin sukupuuttoon.

4. Tiede ja tekniikka kehittyvät

Tehtävä 1. Anna esimerkkejä korkeakulttuurien innovaatioista.

- kastelukanavat
- aura
- pyörä
- nilometri
- vinssikaivo
- kirjoitustaito

Tehtävä 2. Perustele väite: Kirjoitustaito kehitettiin käytännön tarpeisiin.

- Ensimmäiset löydetty kirjalliset lähteet ovat erilaisia veroluetteloita tai kaupankäyntiin liittyviä asiakirjoja.
- Kirjoitustaidon synty liittyy viljasatojen kasvuun. Ylijäämävilja piti varastoida ja kirjata ylös. Satojen kasvun myötä viljelijät antoivat osan viljasadostaan veroina yhteisvarastoon, mikä vaati kirjallista muistiinpanojärjestelmää.

Tehtävä 4. Tarkastele, millaisia piirteitä varhaisilla korkeakulttuureilla oli ja mitkä tekijät vaikuttivat korkeakulttuurien syntyyn tietyille alueille. (yo-tehtävä S2019)

- Korkeakulttuurien ajoitus noin 4000–3000 eaa.
- Korkeakulttuurien piirteitä ovat esimerkiksi
 - o kirjoitustaito
 - o kaupunkien kehittyminen
 - o hierarkkinen yhteiskunta ja keskitetty hallinto

- o tieteiden kehittyminen
- o kasvanut kaupankäynti
- o uskonto
- o naisen miestä heikompi asema
- o orjien käyttäminen taloudessa.
- Korkeakulttuurien synnyn taustalla oli
 - o viljelyn keksiminen ja pysyvän asutuksen syntyminen
 - o jokilaaksojen suotuisat olosuhteet viljelylle
 - o tuotannon tehostuminen ja viljan ylijäämä
 - o yleistynyt teknologian hyödyntäminen viljelyssä (aura, kastelukanavat)
 - o työnjako ja yhteiskunnan eriytyminen
 - o väkiluvun kasvu
 - o yhteiskunnan monimutkaistumisen seurauksena kehitetty kirjoitustaito.